

แนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุค 4.0
: ศึกษาเฉพาะกรณีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Trends and Paths on Buddhist Research in Thai Society 4.0
: A Case Study of Mahamakut Buddhist University

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตตโม
Phramaha Maghavin Purisuttamo
ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
Research Center for Dhammasuksa
Phrapariyattidhamma of Watawutwikasitaram
E-mail : maghavin9@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์งานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 2) เพื่อนำเสนอบทสรุปแนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในสังคมไทยยุค 4.0 ผลการศึกษาพบว่างานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ผ่านมา หัวข้องานวิจัย จำนวนงานวิจัยแต่ละปีและแต่ละหน่วยงาน สถานภาพและสายงานผู้ทำงานวิจัย จำนวนผู้ทำงานวิจัย หลักกรรมในงานวิจัย รูปแบบงานวิจัย จำนวนงานที่เกี่ยวข้อง และเครื่องมือในงานวิจัย มีแนวโน้มและแนวทางที่หลากหลาย ส่วนแนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในสังคมไทยยุค 4.0 ควรเป็นไปตามยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ และปณิธานที่กำหนดไว้ เพื่อให้ได้งานวิจัยในปริมาณที่เพียงพอและได้งานวิจัยเชิงคุณภาพที่สามารถใช้เป็นแนวคิดและทฤษฎีใหม่ของสังคมไทย 4.0 ได้

คำสำคัญ : แนวโน้มและแนวทาง, การวิจัยด้านพระพุทธศาสนา, สังคมไทยยุค 4.0

ABSTRACT

The objectives of this article were: 1) to analyze the Buddhist Research of Mahamakut Buddhist University. 2) to present the summary of trends and paths for the Buddhist Research of Mahamakut Buddhist University in Thai Society 4.0. The results of the study were as follows: the Buddhist Research in the past, research topics, number of researches each year and each agency, status of researchers, number of researchers, the principles in research, research format, number of work involved, and research tools was many trends and paths. The trends and paths for the Buddhist Research of Mahamakut Buddhist University in Thai society 4.0 should be in accordance with the strategy, goals and requirement missions to obtain a sufficient of research and qualitative of research that can be used as concepts and a new theory of Thai Society 4.0.

Keywords : Trends and Paths, Buddhist Research, Thai Society 4.0

1. บทนำ

เมื่อพูดถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมในอดีตที่ผ่านมา หลายคนมักจะนึกถึงการมีปัจจัยสี่ที่ครบบริบูรณ์ ตลอดถึงการมีอะไรต่อมิอะไรอีกมากมายสุดคณานับ แต่ปัจจุบันนี้ การจะพูดว่าแค่มีปัจจัยสี่ครบย่อมเป็นการเพียงพอต่อการมีชีวิตที่ดีได้แล้วเริ่มเป็นคำถามหรือเป็นโจทย์ของคนยุคนี้แล้ว ฉะนั้น การจะตัดสินว่าสังคมไหนหรือคนไหนมีความเจริญรุ่งเรืองจึงไม่ใช่ที่จะตอบได้ง่าย สืบเนื่องจากการตัดสินว่าอะไรดีหรือไม่ดีอะไรก้าวหน้าหรือไม่ก้าวหน้าในยุคนี้ไม่สามารถตอบได้อย่างรวดเร็วทันใจเหมือนในอดีตแล้ว ตัวอย่างเช่น การตัดสินความเจริญก้าวหน้าของมหาวิทยาลัยในไทยในปัจจุบันก็แตกต่างไปจากอดีตมาก โดยในอดีตตัวชี้วัดความก้าวหน้าทางการศึกษาในมหาวิทยาลัยมักวัดกันด้วยการมีอาจารย์ นักศึกษา สถานที่เรียน และการเรียนการสอนเท่านั้น แต่การบริหารจัดการมหาวิทยาลัยในยุคนี้ ถ้าใช้แนวคิดแบบนี้เป็นฐานย่อมมีแนวโน้มว่าจะไปไม่รอดหรือล่มสลายเลยก็เดียว เพราะลำพังการมีทรัพยากรดังกล่าวนั้นย่อมยังไม่เพียงพอต่อการอยู่รอดปลอดภัยในสถานการณ์โลกยุคปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงและติดต่อสื่อสารกันอย่างรวดเร็ว

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เข้าใจได้ว่าการคาดหวังความเจริญก้าวหน้าย่อมเป็นที่ปรารถนาของสังคมขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก ไม่เว้นแม้กระทั่งเรื่องการศึกษาด้วย ดังนั้น การตัดสินความเจริญที่ทำกันอยู่ในที่ต่างๆ เช่น ตัดสินความเจริญของประเทศด้วยการเพิ่ม GDP (ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (gross domestic product) (<http://www.stou.ac.th/forum/page/Answer.aspx?idindex=143175>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2560) เป็นต้น เพราะลำพังเพียงการเพิ่ม GDP ดังกล่าวจะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนหรือก่อความสุขมวลรวมได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ก็ยังเป็นคำถามให้ต้องขบคิดหาทางออกหรือคำตอบกันต่อไป แต่ต่อมาจึงได้เกิดแนวคิดว่าหากจะทำให้การพัฒนามีความยั่งยืนก็ควรนำการวิจัยมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาร่วมด้วย ดังข้อความจากเรื่อง “ประเทศไทยให้ ความสำคัญ กับงานวิจัยแค่ไหน?” ในเว็บไซต์ <http://whereisthailand.info/2011/12/rd-budget/> (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2560) ที่กล่าวไว้ว่า “งานค้นคว้าวิจัยและสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เป็น “การพัฒนา” อย่างหนึ่งที่จะผลักดันสังคมให้เดินไปข้างหน้า มีความสำคัญไม่แพ้การพัฒนาทางเศรษฐกิจเลยก็เดียว จากรายงานของธนาคารโลก (World Bank) เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายด้านงานวิจัยและพัฒนาเทียบเป็นสัดส่วนของ GDP พบว่า สวีเดน 3.74% ญี่ปุ่น 3.4% เกาหลี 3.27% สหรัฐอเมริกา 2.82% สิงคโปร์ 2.27% ออสเตรเลีย 2.06% จีน 1.42% มาเลเซีย 0.64% ไทย 0.25% มองโกเลีย 0.21% จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ประเทศที่จัดได้ว่า “พัฒนาแล้ว” ส่วนมากก็ยังให้ความสำคัญกับการ “พัฒนา” ในงานวิจัยค้นคว้าอยู่ และประเทศที่ให้ความสำคัญกับงานวิจัยมากก็มักจะเป็นประเทศที่เราคุ้นเคยเป็นอย่างดีจากผลิตภัณฑ์ของประเทศนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นสินค้าเทคโนโลยีจากญี่ปุ่น โทรทัศน์จากเกาหลี เพอร์นิเจอร์จากสวีเดน ซอฟต์แวร์จากอเมริกา ฯลฯ เห็นได้ชัดว่างานวิจัยสามารถส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจเช่นกัน นอกจากผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจแล้ว ผลงานวิจัยก็ยังสามารถช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและระดับการศึกษา ไม่ว่าจะด้วยเครื่องอำนวยความสะดวก หรือกลวิธีการสื่อสารที่ดีขึ้น และที่สำคัญที่สุดงานวิจัยคือการจัดการ “องค์ความรู้” ในสังคมที่จะส่งผ่านต่อไปให้คนรุ่นหลังได้อย่างเป็นระบบ”

ดังนั้น การวิจัยจึงเป็นตัวบ่งชี้ความเจริญก้าวหน้าของสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีความชัดเจนยิ่ง แต่เมื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่สังคมไทยจะเป็นสังคมที่เจริญก้าวหน้าด้วยการใช้งานวิจัยเป็นฐานหรือเป็นเครื่องมือ นั้น ย่อมสามารถตั้งคำถามได้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่พร้อมให้ความสำคัญกับการใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศแล้วหรือยัง หรืองานวิจัยที่คนไทยทำกันอยู่นี้เป็นงานวิจัยที่ควรนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศหรือยัง คำถามลักษณะนี้นับว่าเป็นเรื่องยากที่จะตอบได้อย่างทันด่วน ดังจะเห็นได้จากข้อความในเว็บไซต์ <http://whereisthailand.info/2012/11/rd-per-capita/> (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2560) เรื่อง “นักวิจัยไทยมีมากแค่ไหน?” ที่สรุปความไว้ว่า “ธนาคารโลก (World

Bank) แสดงจำนวนนักวิจัยต่อประชากรหนึ่งล้านคน (ปี 2007) ได้ว่า สวีเดน 4,979 คน ญี่ปุ่น 5,409 คน เกาหลี 4,672 คน สหรัฐอเมริกา 4,673 คน สิงคโปร์ 5,955 คน จีน 1,077 คน ไทย 316 คน เอธิโอเปีย 21 คน จะเห็นว่าจำนวนนักวิจัยต่อประชากรจะสอดคล้องกับงบประมาณด้านงานวิจัยต่อ GDP ซึ่งไทยติดอันดับท้ายๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะประเทศที่ให้ความสำคัญด้านเงินทุนมากก็ย่อมมีทรัพยากรบุคคลด้านการค้นคว้าวิจัยมากขึ้นตามไปด้วยในทิศทางเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม เราอาจกล่าวในทางกลับกันได้เช่นกันว่าเป็นเพราะนักวิจัยที่มีจำนวนน้อยทำให้มีผู้ใช้งบประมาณน้อย ไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณมาก หรือด้วยเงินสนับสนุนที่น้อย ทำให้อาชีพนักวิจัยไม่เป็นที่นิยมนัก หรือตัวเลขที่น้อยในทั้งสองกรณีอาจเป็นผลพลอยได้จากปัจจัยร่วม เนื่องจากการไม่ให้ความสำคัญถึงภาคการวิจัยโดยรวมก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลด้านเงินงบประมาณและจำนวนนักวิจัยแสดงให้เห็นได้ชัดว่าประเทศที่เจริญแล้วล้วนให้ความสำคัญกับงานค้นคว้าวิจัยซึ่งประเทศไทยยังล้าหลังอยู่ในทั้งสองด้าน เปรียบได้กับว่าขณะที่คนอื่นในโลกต่างเดินไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว ประเทศเรากำลังคืบคลานไปอย่างช้าๆ ลำพังการเพิ่มเงินงบประมาณสนับสนุนและมุ่งเพิ่มจำนวนนักวิจัยเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีโครงสร้างพื้นฐานรองรับนั้นไม่ใช่แนวทางแก้ปัญหายั่งยืน การจะแก้ปัญหานี้ได้นั้นอาจต้องทำไปพร้อมๆ กันหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณสนับสนุน ระบบการศึกษา ระบบมหาวิทยาลัย ศูนย์วิจัย และที่สำคัญที่สุด ทักษะคนและการเล็งเห็นความสำคัญของงานวิจัยต่อสังคมในประชากรทั่วไปของประเทศ”

โดยสรุปแล้ว การพัฒนาประเทศหรือสังคมนั้นจำเป็นต้องใช้ผลการวิจัยเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ มิเว้นแม้กระทั่งสังคมทางพระพุทธศาสนา หากต้องการความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนก็ควรที่จะต้องใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือประกอบการดำเนินการด้วย ฉะนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับการพัฒนาพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ต่อไปนี้จะได้นำเสนอบทความเรื่อง “แนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุค 4.0 : ศึกษาเฉพาะกรณีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับแนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในสังคมไทยยุค 4.0 กล่าวคือสังคมไทยก่อนจะถึงยุค 4.0 นี้ มีพัฒนาการมาดังนี้ Thailand 1.0 คือยุคของเกษตรกรรม คนไทยปลูกข้าว พืชสวน พืชไร่ เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ นำผลผลิตไปขาย สร้างรายได้และยังชีพ Thailand 2.0 คือยุคอุตสาหกรรมเบา ในยุคนี้เรามีเครื่องมือเข้ามาช่วย เราผลิตเสื้อผ้า กระเป๋า เครื่องดื่ม เครื่องเขียน เครื่องประดับ เป็นต้น ประเทศเริ่มมีศักยภาพมากขึ้น Thailand 3.0 (ซึ่งเป็นยุคปัจจุบัน) เป็นยุคอุตสาหกรรมหนัก เราผลิตและขายส่งออกเหล็กกล้า รถยนต์ ก๊าซธรรมชาติ ปูนซีเมนต์ เป็นต้น โดยใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศ เพื่อเน้นการส่งออก Thailand 4.0 เพื่อให้ประเทศไทยกลายเป็นกลุ่มประเทศที่มีรายได้สูง โมเดลของ Thailand 4.0 นั้นคือมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ซึ่งโมเดลนี้จะสำเร็จได้ ต้องใช้แนวทางสานพลังประชารัฐ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ธนาคาร ประชาชน สถาบันศึกษาและสถาบันวิจัยต่างๆ ประกอบกับการส่งเสริม SME และ Startup เพื่อขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน พร้อมต้องมีโครงสร้างด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมที่มีคุณภาพ มีอินเทอร์เน็ตที่ครอบคลุมประชากรมากที่สุด เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงทุกภาคส่วนได้อย่างไม่สะดุด โครงสร้างของ ICT ก็จะเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ เราจะก้าวข้ามผ่านกับดักประเทศรายได้ปานกลางไปสู่รายได้สูงในยุค Thailand 4.0 ได้ก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย เพื่อพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายให้ได้ (<https://www.uih.co.th/th/knowledge/thailand-4.0>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2560)

2. วัตถุประสงค์ของบทความ

1. เพื่อวิเคราะห์งานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัทยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2. เพื่อนำเสนอบทสรุปแนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัทยมหามกุฏราชวิทยาลัยในสังคมไทยยุค 4.0

3. วิเคราะห์งานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัทยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ข้อมูลทั่วไปที่จะนำมาเสนอเพื่อการวิเคราะห์หาแนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุค 4.0 ครั้งนี้จะใช้ฐานข้อมูลการวิจัยจากมหาวิทยาลัทยมหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นหลัก เพื่อความชัดเจนในกรอบแห่งการวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับแนวโน้มและแนวทางตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้แล้วในเบื้องต้นนั้น ดังนั้น เพื่อความสะดวกต่อการศึกษาและวิเคราะห์ต่อไปข้างหน้า ในที่นี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอเป็นข้อๆ ไปดังนี้

1. ชื่องานวิจัย หลังจากที่ได้มีการศึกษารวบรวมชื่องานวิจัยทั้งหมดแล้ว จึงสรุปได้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัทยมหามกุฏราชวิทยาลัยทั้งหมดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ถึง ปี พ.ศ. 2559 มีจำนวนทั้งสิ้น 85 เรื่องด้วยกัน โดยเรื่องแรกสุดที่สถาบันวิจัยญาณสังวรได้รับอนุมัติงบประมาณให้ดำเนินการคือเรื่องทัศนคติและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับศีลห้าของชาวพุทธ (พ.ศ. 2542) ส่วนเรื่องสุดท้ายคือเรื่องรูปแบบการส่งเสริมความปรองดองและสันติสุขด้วยศีล 5 ของประชาชนในจังหวัดสระบุรี (พ.ศ. 2559)

2. จำนวนของงานวิจัย เพื่อให้เห็นพัฒนาการการดำเนินการทำวิจัยของมหาวิทยาลัทยมหามกุฏราชวิทยาลัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ถึง ปี พ.ศ. 2559 จึงสรุปได้ว่างานวิจัยทั้งหมดมีจำนวน 85 เรื่อง โดยแบ่งแสดงตามแต่ละปีได้ดังนี้

พ.ศ. 2542 จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ได้แก่ เรื่องทัศนคติและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับศีลห้าของชาวพุทธ และเรื่องเวสสันดรชาดก : คติความเชื่อและคุณค่าต่อสังคม

พ.ศ. 2543 จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ได้แก่ เรื่องพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พ.ศ. 2544 ไม่มีงานวิจัย

พ.ศ. 2545 จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ได้แก่ เรื่องพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการทำเกษตรกรรมในประเทศไทย และเรื่องความเชื่อของสตรีไทยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคม : กรณีศึกษาสตรีล้านนา

พ.ศ. 2546 ไม่มีงานวิจัย

พ.ศ. 2547 จำนวน 5 เรื่อง ร้อยละ 5.9 ตัวอย่าง เช่น เรื่องการนำคุณสมบัติของพุทธศาสนิกชนตามหลักอุบาสกธรรม 5 ประการไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาวิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช พ.ศ. 2547 และเรื่องการนำหลักธรรมที่ได้จากการฟังเทศน์ไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักศึกษาภาคสมทบในมหาวิทยาลัทยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง พ.ศ. 2547 เป็นต้น

พ.ศ. 2548 จำนวน 15 เรื่อง ร้อยละ 17.3 ตัวอย่าง เช่น เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการนำมรรคมีองค์ 8 ประการไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในเขตการปกครองภาค 10 (ธรรมยุต) และเรื่องการใช้สังคหวัตถุ 4 ในชีวิตประจำวันของผู้นครอบครัวหมู่ที่ 1 ตำบลนาคู กิ่งอำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

พ.ศ. 2549 จำนวน 11 เรื่อง ร้อยละ 12.9 ตัวอย่าง เช่น เรื่องศึกษาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการภาค 2 ในการใช้ศีล 5 ไปป้องกันและแก้ไขปัญหาการเสพยาเสพติดของเยาวชน และเรื่องการค้ารังชีวิตตามหลักอายุวัฒนธรรมของผู้สูงอายุนในตำบลนาอ้อ อำเภอมือง จังหวัดเลย พ.ศ. 2549 เป็นต้น

พ.ศ. 2550 จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ได้แก่ เรื่องการประยุกต์ใช้จักร 4 มาใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกร จังหวัดขอนแก่น และเรื่องการนำหลักสัจปฐิธรรมไปใช้ในการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. 2551 จำนวน 10 เรื่อง ร้อยละ 11.8 ตัวอย่าง เช่น เรื่องการวิเคราะห์การใช้หลักธรรมเป็นโลกบาลของนักเรียนโรงเรียนศึกษานารีวิทยา เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร และเรื่องการใช้อิทธิบาท 4 มาพัฒนาการทำงานของบุคลากรสายสนับสนุนมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง พ.ศ. 2551 เป็นต้น

พ.ศ. 2552 จำนวน 6 เรื่อง ร้อยละ 7.1 ตัวอย่างเช่นเรื่องแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินเกษตรกรตามแนวพุทธของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และเรื่องพฤติกรรมการใช้หลักเทวธรรมในการสอปลายภาคของนักศึกษาวิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์ เป็นต้น

พ.ศ. 2553 ไม่มีงานวิจัย

พ.ศ. 2554 จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ได้แก่ เรื่องการสร้างบทเรียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และเรื่องการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความสามัคคีในสังคมไทย : กรณีศึกษาประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2555 จำนวน 3 เรื่อง ร้อยละ 3.5 ตัวอย่าง เช่น เรื่องการใช้หลักธรรมเพื่อลดปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างสถาบัน : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีตะวันออก วิทยาเขตอุเทนถวาย กับสถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน และเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยการใช้หลักพุทธธรรม เป็นต้น

พ.ศ. 2556 จำนวน 12 เรื่อง ร้อยละ 14.1 ตัวอย่าง เช่น เรื่องการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยของเยาวชน เทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. 2556 และรูปแบบการเสริมสร้างความสามัคคีของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น

พ.ศ. 2557 จำนวน 6 เรื่อง ร้อยละ 7.1 ตัวอย่าง เช่น เรื่องการสร้างความปลอดภัยของประชาชนในจังหวัดเลยตามหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก และ เรื่องการใช้หลักอิทธิบาท 4 ต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เป็นต้น

พ.ศ. 2558 จำนวน 6 เรื่อง ร้อยละ 7.1 ตัวอย่าง เช่น เรื่องการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุตามหลักอายุวัฒนธรรมของพระสงฆ์ในจังหวัดกาฬสินธุ์ และ เรื่องรูปแบบการดำเนินชีวิตตามแนวปัจฉิมทิศเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวของสตรีที่มีคู่สมรสชาวต่างชาติในจังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

พ.ศ. 2559 จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ได้แก่ เรื่องรูปแบบการส่งเสริมความปลอดภัยและสันติสุขด้วยศีล 5 ของประชาชนในจังหวัดสระบุรี และเรื่องการนำหลักทศพิธราชธรรมมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3. จำนวนของงานวิจัยแต่ละส่วนงาน บุคลากรทั้งหมดที่ทำงานวิจัยจำนวน 85 เรื่องดังกล่าวนี้มีผู้วิจัยทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยสามารถสรุปได้ดังนี้ เป็นผู้วิจัยจากส่วนกลาง จำนวน 24 รูป/คน ร้อยละ 28.2 และเป็นผู้วิจัยจากส่วนภูมิภาค ซึ่งประกอบด้วยจากวิทยาเขตล้านนา วิทยาเขตร้อยเอ็ด วิทยาเขตศรีล้านช้าง วิทยาเขตอีสาน วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช วิทยาเขตมหาวิชิราลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย และวิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์ จำนวน 76 รูป/คน ร้อยละ 71.8 ซึ่งในส่วนผู้วิจัยจากส่วนภูมิกษณนี้ขาดไป 2 หน่วยงานที่ไม่มีกรดำเนินกรวิจัย ได้แก่ วิทยาลัยศาสนศาสตร์ยโสธรและมหาปชาบดีเถรีวิทยาลัย

4. **สถานภาพของผู้ทำงานวิจัย** เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปคือบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยนั้นมีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าบุคลากรทั้งหมดที่ทำงานวิจัยจำนวน 85 เรื่องนั้นมีนักวิจัยทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังนี้ เป็นเพศบรรพชิต จำนวน 29 รูป ร้อยละ 34.1 และเป็นเพศคฤหัสถ์จำนวน 56 คน ร้อยละ 65.9

5. **สายงานของผู้ทำงานวิจัย** ผู้ทำงานวิจัยทั้งหมดจำนวน 85 เรื่องนั้น มีผู้ระบุว่าเป็นนักวิจัยที่มาจากทั้งสายวิชาการและสายสนับสนุน ดังนั้น ในที่นี้จึงสามารถสรุปแสดงได้ดังนี้ เป็นบุคลากรสายวิชาการจำนวน 72 รูป/คน ร้อยละ 84.7 และเป็นบุคลากรสายสนับสนุน จำนวน 13 รูป/คน ร้อยละ 15.3

6. **จำนวนผู้ทำงานวิจัย** จากที่มีงานวิจัยทั้งหมดจำนวน 85 เรื่อง ได้ปรากฏว่ามีจำนวนผู้วิจัยต่อโครงการวิจัยดังนี้ จำนวนอาจารย์หรือนักวิจัย 1 รูป/คน ต่อ 1 เรื่อง จำนวน 60 เรื่อง ร้อยละ 70.6 จำนวนอาจารย์หรือนักวิจัย 2 รูป/คน ต่อ 1 เรื่อง จำนวน 8 เรื่อง ร้อยละ 9.4 จำนวนอาจารย์หรือนักวิจัย 3 รูป/คน ต่อ 1 เรื่อง จำนวน 3 เรื่อง ร้อยละ 3.4 จำนวนอาจารย์หรือนักวิจัย 4 รูป/คน ต่อ 1 เรื่อง จำนวน 8 เรื่อง ร้อยละ 9.4 จำนวนอาจารย์หรือนักวิจัย 5 รูป/คน ต่อ 1 เรื่อง จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 จำนวนอาจารย์หรือนักวิจัย 6 รูป/คน ต่อ 1 เรื่อง จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 จำนวนอาจารย์หรือนักวิจัย 7 รูป/คน ต่อ 1 เรื่อง จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 และจำนวนอาจารย์หรือนักวิจัย 8 รูป/คน ต่อ 1 เรื่อง จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2

7. **หลักธรรมที่ปรากฏในงานวิจัย** งานวิจัยทั้งหมด 85 เรื่องของบุคลากรในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยนั้น สามารถสรุปแสดงหลักธรรมที่มีงานวิจัยนำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคมในจำนวนที่มากที่สุดไปหาน้อยที่สุดดังนี้ ส่วนใหญ่ใช้หลักธรรม (หลายหัวข้อธรรมในเรื่องเดียว) มีจำนวน 14 เรื่อง ร้อยละ 16.5 ลำดับต่อมา คือ ใช้ศีล 5 (รวมเรื่องที่ใช้คำว่าหลักเบญจศีลในหัวข้อด้วย) จำนวน 8 เรื่อง ร้อยละ 9.4 ตามด้วยงานวิจัยที่หลักธรรมต่างๆ ดังนี้ ใช้หลักทศ 6 (รวมเรื่องที่ใช้คำว่าหลักทศกัณฐิกหลักปัจฉิมทศ หลักปฐิมทศ และหลักปัจฉิมทศในหัวข้อด้วย) จำนวน 5 เรื่อง ร้อยละ 6.0 ใช้หลักอิทธิบาท 4 จำนวน 6 เรื่อง ร้อยละ 7.0 ใช้หลักสัพปุริสธรรม จำนวน 4 เรื่อง ร้อยละ 4.3 ใช้หลักความเชื่อ จำนวน 4 เรื่อง ร้อยละ 4.3 ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 จำนวน 3 เรื่อง ร้อยละ 3.5 ใช้หลักบุญกิริยาวัตถุ จำนวน 3 เรื่อง ร้อยละ 3.5 ใช้หลักสันโดษ จำนวน 3 เรื่อง ร้อยละ 3.5 ใช้หลักจริยธรรม จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ใช้หลักฆราวาสธรรม จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ใช้หลักกตัญญูกตเวทิตา จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ใช้หลักพาหุสัจจะ จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ใช้หลักอายุวัฒนธรรม จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ใช้หลักจักร 4 จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ (รวมเรื่องที่ใช้คำว่าหลักหัวใจเศรษฐีในหัวข้อด้วย) จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ใช้หลักธรรมเป็นโลกบาล (รวมเรื่องที่ใช้คำว่าหลักเทวตาธรรมในหัวข้อ) จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 ใช้หลักอุปทานิยธรรม จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักพระพุทธศาสนาเถรวาท จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักอุบาสกธรรม 5 จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักมรรคมงคล 8 จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักพรหมวิหาร 4 จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักพละ 5 จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักคิทธิธรรม จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักเบญจธรรม จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักโอวาทปาฏิโมกข์ จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักธรรมตามแนวพุทธ จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักไตรสิกขา จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักพหุการธรรม จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักพระธรรมเทศนา จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักจิตสำนึก จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักคุณธรรม จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 ใช้หลักพุทธวิธี จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 และใช้หลักวิถีพุทธ จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2

8. รูปแบบของงานวิจัย งานวิจัยทั้งหมดจำนวน 85 เรื่อง ปรากฏว่ามีผู้วิจัยหรือคณะวิจัยใช้รูปแบบการดำเนินการวิจัยของตนเองหรือคณะผู้วิจัยดังนี้ 1. การวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 65 เรื่อง ร้อยละ 76.5 2. การวิจัยแบบผสม จำนวน 9 เรื่อง ร้อยละ 10.5 3. การวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 7 เรื่อง ร้อยละ 8.2 4. การวิจัยเชิงเอกสาร จำนวน 2 เรื่อง ร้อยละ 2.4 5. การวิจัยแบบ R&D จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2 6. และการวิจัยเชิงทดลอง จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2

9. จำนวนของงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย งานวิจัยและตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งหมด 85 เรื่องนั้น สรุปได้ว่าผู้วิจัยหรือคณะวิจัยทั้งหมดได้มีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยของตนเองหรือคณะผู้วิจัยนั้นแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1. งานวิจัยภายในประเทศที่ถูกนำมาใช้อ้างอิงเพื่ออภิปรายผลรวม มีจำนวนทั้งสิ้น 3,081 เรื่อง ร้อยละ 96.4 และ 2. งานวิจัยต่างประเทศที่ถูกนำมาใช้อ้างอิงเพื่ออภิปรายผลรวม จำนวน 118 เรื่อง ร้อยละ 3.6

10. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์และสรุปผลนั้น พบว่างานวิจัยจำนวนทั้งสิ้น 85 เรื่องนั้น ส่วนใหญ่ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีจำนวน 66 เรื่อง ร้อยละ 77.6 ลำดับต่อมา ใช้แบบสอบถามร่วมกับแบบสัมภาษณ์ด้วย มีจำนวน 8 เรื่อง ร้อยละ 9.4 ส่วนเครื่องมือที่ใช้อื่นๆ คือ แบบสัมภาษณ์ จำนวน 7 เรื่อง ร้อยละ 8.3 อื่นๆ (ไม่ใช่เครื่องมือเลย) จำนวน 3 เรื่อง ร้อยละ 3.5 และเป็นแบบทดสอบอย่างเดียว จำนวน 1 เรื่อง ร้อยละ 1.2

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จึงสรุปได้ว่าการศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ผ่านมา หากพิจารณาตรวจสอบข้อมูลกันตั้งแต่ต้นคือตั้งแต่ชื่อหรือหัวข้อของงานวิจัย จำนวนของงานวิจัยในแต่ละปี จำนวนของงานวิจัยแต่ละส่วนงาน สถานภาพของผู้ทำงานวิจัย สายงานของผู้ทำงานวิจัย จำนวนผู้ทำงานวิจัย หลักธรรมที่ปรากฏในงานวิจัย รูปแบบของงานวิจัย จำนวนของงานที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยนั้น ผู้เขียนเข้าใจว่ายังมีประเด็นที่ควรได้รับการถกเถียงกันอีกมาก ได้แก่ ควรมีการกำหนดยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ และพันธนาการบริหารงานวิจัยของสถาบันให้เป็นรูปธรรมและมีความชัดเจน เพราะหากไม่ดำเนินการเช่นนี้ งานวิจัยที่เสร็จเป็นเล่มเรียบร้อยออกมาย่อมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับปัจเจกและสังคม ดังนั้น เพื่อให้ได้ผลงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาที่ตอบโจทย์สังคมไทยยุค 4.0 จึงจำเป็นต้องพิจารณาให้รอบด้าน หมายความว่าความเป็นไปได้ของการทำวิจัยยุค 4.0 นี้ ต้องพิจารณาทั้งในด้านจำนวนหรือปริมาณของงานวิจัย ตลอดทั้งในด้านคุณภาพหรือลักษณะงานวิจัยที่เป็นการศึกษาเชิงลึก เพื่อให้ได้คำตอบที่สามารถนำไปเป็นกรอบแนวคิดและทฤษฎีของสังคมได้

4. บทสรุปแนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในสังคมไทยยุค 4.0

1. บทสรุปการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตามที่กล่าวมาตั้งแต่ต้น สามารถสรุปได้ว่าแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ผ่านมามีความหลากหลายในหลายๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประเด็นหรือหัวข้อของงานวิจัย เรื่องรูปแบบงานวิจัย ตลอดถึงเรื่องจำนวนงานวิจัยในแต่ละปี ดังนั้น ในการสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของบทความวิชาการข้อที่ 2 นี้ ผู้เขียนจึงนำเสนอด้วยการแสดงข้อสังเกตเพื่อการพัฒนาเป็นลำดับไป ดังนี้

1. เรื่องหัวข้อหรือประเด็นของงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ผ่านมา นั้นยังไม่มีทิศทางหรืออนาคตกาลที่ชัดเจนเท่าที่ควร หมายความว่าส่วนมากเป็นเพียงการนำเสนอประเด็นการวิจัยตามความต้องการของผู้วิจัยหรือคณะผู้วิจัยเท่านั้น โดยอาจไม่ได้ดูทิศทางหรือคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นหลังจากได้ทำงานวิจัยเสร็จแล้ว อีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับประเด็นการวิจัยนี้ เท่าที่สังเกตเห็นได้คืองานวิจัยที่นำเสนอด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประยุกต์หรือปรับใช้กับประเด็น

ปัญหาต่างๆ ในสังคมยังไม่ลุ่มลึกหรือลึกซึ้งเพียงพอ กล่าวคือพบว่ามีบางเรื่องที่เสนอหลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาทางสังคมที่ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวสอนไว้ ยกตัวอย่าง เช่น เรื่องการใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยของเยาวชนเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด พ.ศ. 2556 หรือ เรื่องศึกษาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการภาค 2 ในการใช้ศีลข้อที่ 5 ไปป้องกันและแก้ไขปัญหาการเสพยาติของเยาวชน ซึ่งผู้เขียนมองว่าเป็นการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมอย่างไม่ชัดเจนเท่าที่ควร ดังนั้น ในเรื่องหัวข้อหรือประเด็นการวิจัยนี้จึงสรุปได้ว่าควรมีการปรับปรุงพัฒนาอีก เพราะยังขาดความรอบคอบในการวางกรอบหลักธรรมเพื่อนำไปสู่การบูรณาการใช้กับปัญหาของมนุษย์และสังคมอย่างแท้จริงนั่นเอง ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้งานวิจัยที่ผ่านมาไม่ได้รับความสนใจที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติเท่าที่ควร ดังนั้น งานวิจัยบางส่วนที่ผ่านมาจึงเป็นแค่งานวิจัยที่ทำให้จบเล่มตามเงื่อนไขและได้จำนวนงานวิจัยเพิ่มขึ้นในแต่ละปีเท่านั้น

2. เรื่องการออกแบบลักษณะของงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ผ่านมานั้นอาจเป็นการออกแบบไปตามกระแสความนิยมการวิจัยที่ต่างๆ กันอยู่ทั่วไปในสังคมไทย กล่าวคือมักเน้นการวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจหรือการวิจัยแบบผสมผสานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการออกแบบงานวิจัยเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่าทิศทางการวิจัยในช่วงนั้นเน้นการทำวิจัยในรูปแบบนี้ก็ได้อีก แต่ในความคิดของผู้เขียนเข้าใจว่าอัตลักษณ์งานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยน่าจะเป็นแบบเชิงคุณภาพแบบเอกสารหรือคัมภีร์เป็นเบื้องต้นก่อน ส่วนจะมีเชิงปริมาณแบบต่างๆ อยู่บ้างก็ไม่แน่ว่ามีปัญหาอะไร แต่เมื่อทบทวนจำนวนงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ผ่านมาแล้วมักจะเป็นเชิงปริมาณเป็นหลัก จึงทำให้สถาบันขานักวิชาการที่มีความเข้มแข็งในเชิงหลักการทางพระพุทธศาสนา พร้อมกันนี้ งานวิจัยที่ได้มาก็เป็นงานวิจัยที่ทำให้ทราบเพียงข้อเท็จจริงในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้นและยังไม่ได้ช่วยทำให้เกิดมีงานวิจัยที่นำไปเป็นตำราทางวิชาการเอาไว้ประกอบการจัดการเรียนการสอนหรือใช้เป็นแนวคิดและทฤษฎีสำหรับคนรุ่นต่อไปได้

3. อีกเรื่องหนึ่งคืองานวิจัยที่ผ่านมามักจะเป็นงานวิจัยที่ใช้หลักธรรมซ้ำๆ กันอยู่ไม่กี่หัวข้อเป็นส่วนใหญ่นัก ตัวอย่างเช่น หลักศีล 5 หรือหลักอิทธิบาท 4 จึงอาจทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในรูปแบบการใช้ประโยชน์จากหลักธรรมแต่ละหัวข้อได้ สืบเนื่องจากการใช้หลักธรรมหัวข้อเก่าซ้ำๆ กับปัญหาที่ระบุไว้ในหัวข้อวิจัยที่แตกต่างกันอาจทำให้เกิดคำถามได้ว่าคุณลักษณะพิเศษของหลักธรรมที่ยกมาเพื่อแก้ปัญหาที่ยกมานั้นคืออะไรกันแน่ หรือว่าหลักธรรมนั้นๆ แก้ปัญหาได้ทุกปัญหา ซึ่งก็อาจทำให้การแก้ปัญหาที่ยกมาด้วยหลักธรรมที่กล่าวถึงนั้นไม่ชัดเจนและไม่สามารถคาดหวังว่าจะบรรลุผลได้ตอนไหนหรืออย่างไรกันแน่ ดังนั้น หลักธรรมที่ปรากฏในงานวิจัยที่ทำกันมาแล้วจึงไม่ค่อยมีความหลากหลายและได้ทำให้เกิดความสับสนว่าหลักธรรมนี้มีความเหมาะสมที่จะนำไปแก้ไขปัญหาอะไร ซึ่งหากจะมีการทำวิจัยในลักษณะนี้ต่อไปอีก งานวิจัยที่จะได้มาย่อมเป็นไปตามหลักการวิจัยเท่านั้นและไม่เกิดประโยชน์หรือนำไปต่อยอดงานวิจัยในอนาคตได้เลย

4. ประเด็นสุดท้ายคือเรื่องจำนวนผู้วิจัย ตามที่ตรวจพบมักจะทำวิจัยรูป/คนเดียว ซึ่งทำให้เนื้องานวิจัยเป็นงานขนาดเล็กและไม่ค่อยตอบปัญหาให้กับสังคมอย่างรอบด้าน กล่าวคือการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหานั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะมีกรอบแนวการวิจัยที่กว้างหรือหลากหลายศาสตร์ในประเด็นปัญหาเดียว หมายความว่าหากต้องการที่ได้ผลงานวิจัยที่เป็นเอกภาพและพหุภาพในเล่มเดียวกันจึงควรทำวิจัยเป็นคณะและงานวิจัยที่ทำเป็นคณะย่อมจะทำให้เกิดการนำแนวคิดและทฤษฎีหรือศาสตร์ต่างๆ ที่ผู้วิจัยแต่ละคนมีคุณวุฒิและคุณสมบัติมาบูรณาการใช้กับงานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนกันมากในปัจจุบัน ดังนั้น ต่อไปงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยจึงควรมีการกำหนดทิศทางหัวข้อหรือประเด็นงานวิจัยให้ชัดเจนและควรมีการบูรณาการร่วมกันหลายๆ ศาสตร์ ซึ่งนั่นเท่ากับเป็นการยืนยันว่าต่อไปงานวิจัย

ควรทำเป็นคณะมากกว่าจะเป็นรายบุคคล เพราะจะทำให้ผลงานวิจัยเป็นที่น่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับมากกว่า และจะเกิดประโยชน์มากขึ้นอีกด้วย

2. บทสรุปแนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในสังคมไทยยุค 4.0

อีกประเด็นหนึ่งสำหรับบทสรุปเรื่องแนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในสังคมไทยยุค 4.0 สรุปได้ว่าสังคมไทยยุค 4.0 แนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยควรเพิ่มทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพราะเมื่อสำรวจจำนวนงานวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้วจึงควรจะมีการปรับปรุงแก้ไขดังนี้ ในด้านจำนวนหรือปริมาณของงานวิจัยนั้น หากเทียบกับจำนวนบุคลากรของมหาวิทยาลัยแล้วนับว่ายังมีจำนวนน้อยมาก กล่าวคือเมื่อสำรวจแล้ว บุคลากรในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยทุกสายงานในปี พ.ศ. 2558 มีจำนวนทั้งสิ้น 479 รูป/คน แต่งานวิจัยที่สำรวจได้จากสถาบันวิจัยญาณสังวรมีจำนวนเพียง 85 เรื่องเท่านั้น ร้อยละ 17.74 เมื่อเทียบกับจำนวนบุคลากรทั้งหมดจึงนับว่ามีจำนวนน้อยมาก และงานวิจัยส่วนมากจะเป็นเชิงปริมาณแบบสำรวจ ร้อยละ 76.5 แสดงให้เห็นว่างานวิจัยที่ส่วนใหญ่มีการบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ร่วมกับศาสตร์ต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาสังคมเป็นจำนวนมาก โดยสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ในหนังสือเรื่องวิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ (2552, หน้า 18) ที่กล่าวไว้ว่าวิธีที่ 2 ปรับพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์คือใช้ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งและนำหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมเข้าไปในเนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะศาสตร์สมัยใหม่มุ่งแสวงหาความจริงโดยไม่สนใจเรื่องศีลธรรม การนำศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพิ่มเติมให้กับศาสตร์เหล่านั้นย่อมจะช่วยให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ วิธีการนี้นิยมใช้กับการศึกษาในคณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และคณะสังคมศาสตร์ ฉะนั้น ถึงแม้งานวิจัยเชิงปริมาณของมหาวิทยาลัยจะมีจำนวนมากที่สุด แต่เมื่อเทียบกันระหว่างจำนวนบุคลากรกับจำนวนงานวิจัยแล้ว ก็ยังควรที่จะต้องเพิ่มจำนวนหรือปริมาณงานวิจัยอยู่เหมือนเดิม ยิ่งในยุคนี้ด้วยแล้ว มหาวิทยาลัยในสังคมไทยยังมีการแข่งขันกันเพื่อความเลิศทางวิชาการระดับชาติและนานาชาติและเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยด้วย ดังที่พระมหาสุทิตย์ อาภาโกโร, ดร. กล่าวไว้ในหนังสือชื่อบัณฑิตกับงานวิจัย เรื่องมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับการเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย (2557, หน้า 55) สรุปได้ว่าต้องเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย...คณาจารย์จะต้องทำวิจัยเพื่อนำความรู้ไปสู่การเรียนการสอนและการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมและควรจะมีการเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับชาติและนานาชาติ ส่วนงานวิจัยในเชิงคุณภาพและในรูปแบบอื่นๆ ร้อยละ 23.5 มีจำนวนไม่ถึงครึ่งหนึ่งของงานวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องใหญ่สำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพราะงานวิจัยประเภทนี้จะช่วยให้สถาบันได้บุคลากรที่เข้มแข็งในทางหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและยังจะได้แนวคิดและทฤษฎีใหม่จากการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อตอบปัญหาสังคมไทยยุค 4.0 ด้วย เหมือนที่พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2552, หน้า 17) กล่าวว่าวิธีที่ 1 ปรับศาสตร์เข้าหาพระพุทธศาสนา คือใช้พระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้งและนำศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริมพระพุทธศาสนา วิธีนี้ใช้องค์ความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้ดูทันสมัยและมีเหตุผลเป็นที่ยอมรับได้ง่ายขึ้น วิธีการนี้นิยมใช้ในการศึกษาของคณะพุทธศาสตร์

โดยสรุปแล้ว แนวโน้มและแนวทางการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในสังคมไทยยุค 4.0 ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะส่งท้ายว่าควรทำวิจัยทั้ง 2 วิธีตามทัศนะของพระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ดังกล่าวมาแล้ว หรือแม้แต่สถาบันการศึกษาอื่นที่เปิดการเรียนการสอนด้านพระพุทธศาสนา ก็ควรใช้แนวคิดแบบเดียวกันนี้ไปกำหนดเป็นกรอบการทำงานด้านวิจัย และควรได้สร้าง

พุทธศาสตร์ เพื่อส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพการวิจัยทางพระพุทธศาสนาในระดับชาติและนานาชาติ ดังที่พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น) และคณะ. (2557, หน้า 139) กล่าวสรุปไว้ในหนังสือเรื่อง CSR เชิงพุทธ แปลงทุนให้เป็นบุญ สร้างบุญด้วยปัญญา ดังนี้ ควรกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความรับผิดชอบต่อ จริยธรรมสังคมที่เป็นไปในเชิงสร้างสรรค์ ด้วยการมีสถาบันวิจัยเชิงระบบ ที่เน้นหลักพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่และมีการนำองค์ความรู้ทางพุทธธรรมไปปรับใช้ สร้างเป้าประสงค์ เพื่อนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจและสังคมทั้งในระดับชาติและนานาชาติ และสร้างปณิธานเพื่อเป็นศูนย์กลางการบูรณาการหลักการในพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา

บรรณานุกรม

1. หนังสือ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). **บัณฑิตกับงานวิจัย**. กรุงเทพฯ: เอ็ม เอ็น เตอร์โพรสส์.

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2552). **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น) และคณะ. (2557). **CSR เชิงพุทธ แปลงทุนให้เป็นบุญ สร้างบุญด้วยปัญญา**. กรุงเทพฯ : บริษัท ดีไซน์ ดีไลท์ จำกัด.

2. วารสาร

พระมหามฆวินทร์ ปุริสุตฺตโม. (2554). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: **จากวัดบวรนิเวศ กรุงเทพฯสู่ศาลายา นครปฐม**. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน.

3. เอกสารอัดสำเนา

กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา. (2559). **Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และยั่งยืน**. สำนักงานประสานงานการขับเคลื่อน Thailand 4.0.

4. เว็บไซต์

<http://whereisthailand.info/2011/12/rd-budget/> (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2560).

<http://whereisthailand.info/2012/11/rd-per-capita/> (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2560).

<https://www.uih.co.th/th/knowledge/thailand-4.0> (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2560).

<http://www.stou.ac.th/forum/page/Answer.aspx?idindex=143175> (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2560).

5. งานวิจัย

วสันต์ ฉายรัศมีกุล. (2560). **สังเคราะห์งานวิจัยที่นำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการปฏิบัติในมหาวิทยาลัยสงฆ์**. สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.